

УДК [378.147:371.13]:376.545

В. В. УШМАРОВАкандидат педагогічних наук, доцент
Харківський національний педагогічний університет
ім. Г. С. Сковороди**ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ КОУЧ-ТЕХНОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ
ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ**

У статті висвітлено практичні результати апробації технології коучингу в процесі формування готовності вчителів початкової школи до роботи з обдарованими учнями. Представлено методичку повного циклу коучингу, охарактеризовано етапи (коуч-пропедевтики, активної реалізації коуч-технології на курсах підвищення кваліфікації вчителів і в міжкурсовому супроводі вчителів упродовж навчального року), наведено розгорнутий приклад групової коуч-сесії.

Ключові слова: коучинг, коуч-сесія, післядипломна педагогічна освіта, готовність, учитель початкової школи, обдаровані учні.

Технологія коучингу є ефективним способом формування готовності вчителів початкової школи до роботи з обдарованими учнями, оскільки забезпечує прийняття ефективних, відповідальних, усвідомлених педагогічних рішень, що сприяють розвитку обдарованості учнів початкової школи. Ми апробували технологію коучингу в процесі формування готовності вчителів початкової школи до роботи з обдарованими учнями в проектних класах науково-педагогічного проекту “Інтелект України”, де класи сформовано відповідно до однієї з моделей зовнішньої диференціації – моделі рівних здібностей, у яких навчаються здібні й обдаровані діти молодшого шкільного віку.

Метою статті є висвітлення практичної апробації коуч-технології в процесі формування готовності вчителів до роботи з обдарованими учнями.

За визначенням Міжнародної федерації коучингу ICF, коучинг – це процес, побудований на принципах партнерства, який стимулює мислення й творчість клієнтів і надихає їх на максимальне розкриття свого особистісного й професійного потенціалу.

У контексті нашого дослідження *коучинг* – це технологія партнерської взаємодії та професійної підтримки, спрямована на створення умов для формування вчителя початкової школи як суб’єкта діяльності, здатного до реалізації своїх потенційних можливостей у напрацюванні та здійсненні ефективних стратегій роботи з обдарованими учнями [3].

У межах нашого дослідження коучинг передбачає всебічну взаємодію коуча (учителя-тренера, який має досвід роботи в проектних класах) із творчими групами вчителів-початківців (по 8–10 осіб). Обмін досвідом і співпраця педагогів здійснюється на літніх тижневих курсах підвищення кваліфікації вчителів, у міжкурсовому супроводі, упродовж навчального року на

щомісячних групових та індивідуальних коуч-сесіях, під час відвідування й обговорення уроків у базових загальноосвітніх навчальних закладах [1].

З метою забезпечення процесу формування готовності вчителів початкової школи до роботи з обдарованими учнями в системі неперервної педагогічної освіти на етапі післядипломної освіти ми адаптували методичку повного циклу коучингу [4]. Повноту циклу застосування технології коучингу досягають усім спектром його реалізації – від визначення організаційно-педагогічних і психолого-педагогічних умов, які забезпечують його використання, через навчання спільноти коучів проекту “Інтелект України” у Школі коучів (Майстерня “Коучингова супервізія” з навчання методам коучингу в освіті, розвитку коучів проекту “Інтелект України” із залученням наукового керівника, консультантів проекту, представників Асоціації коучів, бізнес-тренерів) до моніторингу ефективності впровадження коучингу.

Комплексний характер реалізації технології коучингу в процесі формування готовності вчителів початкової школи до роботи з обдарованими учнями полягає в забезпеченні умов для його реалізації завдяки дотриманню послідовності *етапів* повного циклу коучингу та впровадження методички повного циклу коучингу:

I. Етап коуч-пропедевтики.

II. Етап активної реалізації коуч-технології на літніх тижневих курсах підвищення кваліфікації вчителів.

III. Етап реалізації коуч-технології в міжкурсовому супроводі вчителів упродовж навчального року на щомісячних групових коуч-сесіях.

IV. Етап реалізації коуч-технології в міжкурсовому супроводі вчителів упродовж навчального року на індивідуальних коуч-сесіях.

На етапі коуч-пропедевтики на групових коуч-сесіях відбувається ознайомлення вчителів початкової школи з концепцією всеукраїнського науково-педагогічного проекту “Інтелект України”, спрямованого на створення науково й методично обґрунтованої та експериментально перевіреної системи освіти для академічно обдарованих учнів.

Етап активної реалізації коуч-технології на літніх тижневих курсах підготовки вчителів початкової школи до професійної діяльності з обдарованими учнями в проектних класах “Інтелект України” передбачає роботу в коуч-групах з опрацювання тем: “Методика викладання навчальних предметів “Читання”, “Письмо”, “Навчаємося разом” на підготовчому етапі формування первинних умінь і навичок читання та письма”, “Методика викладання математики в проектних класах”, “Методика викладання навчального предмета “Людина і світ” у проектних класах” тощо.

У міжкурсовому супроводі вчителів упродовж навчального року досвідчені вчителі-коучі здійснюють індивідуальні й групові коуч-сесії щодо вирішення проблем у професійній діяльності з різних питань, пов’язаних як із роботою з обдарованими учнями, так і з сучасними проблемами початкової освіти загалом [4].

Наведемо приклад коуч-сесії, яку було проведено в межах підготовки вчителів до роботи в проектних класах науково-педагогічного проекту “Інтелект України” на груповому етапі повного циклу коучингу. Ця коуч-сесія побудована за однією з найефективніших моделей – GROW, де G (goal) – мета, R (reality) – реальність, O (options) – варіанти, W (wrap-up) – результат. Згідно з цією послідовністю, структура коуч-сесії набула такої структури:

1. Визначення цілей і завдань, пріоритетів на коуч-сесію.
2. Аналіз реальності (поточної ситуації): наявні ресурси, обмеження, можливості; вивчення внутрішніх і зовнішніх перешкод.
3. Пошук рішення: розгляд варіантів, вибір оптимального варіанту досягнення мети.
4. Складання покрокового плану досягнення мети.
5. Супровід і підтримка під час руху до мети.

Коуч-сесію розпочали з уточнення проблем, із якими доводиться стикатися вчителям у роботі з обдарованими учнями, з виявлення сфери, у якій педагоги прагнуть запровадити позитивні зміни й досягти певних результатів. Шляхом системи запитань (Які цілі та завдання є для вас наразі актуальними? Які питання вам доводиться вирішувати сьогодні? Який напрям ви бажаєте розглянути в першу чергу?) коучем було з'ясовано, що вчителі шукають для себе відповіді на питання “Як діяти, щоб учня вчити мислити, а не просто завантажувати навчальним матеріалом?”, “Чи можливо побудувати процес засвоєння знань так, щоб він одночасно був процесом формування здібності мислити?”, “Які педагогічні технології, теорії, підходи ефективно “працюють” під час формування вміння вчитися?”. З огляду на встановлені проблеми, визначили тему “Формування знань, умінь, навичок учнів на основі поетапного формування розумових дій за П. Гальперінім” та окреслили коло завдань коуч-сесії: актуалізувати уявлення вчителів про основні поняття (знання, уміння, навички), про роботу з обдарованими дітьми, ознайомити із сутністю теорії поетапного формування розумових дій, розглянути психологічні основи формування розумових дій учнів.

Goal – мета. Коуч допоміг учителям визначитися з метою, яка б відповідала критеріям кінцевого результату сесії. Для того, щоб створити яскраве бачення кінцевого результату, коуч ставить питання “Який результат буде найкращим для вас?”, “Чому для вас це важливо? Для чого вам необхідний цей результат?”, “Що ви бажаєте отримати в результаті?”, “Уявіть, що ви вже впоралися із завданням. Що ви отримаєте в підсумку?” та інші. Таким чином, метою сесії було визначено оволодіння теоретичними знаннями та практичними вміннями формування знань, умінь, навичок учнів на основі теорії поетапного формування розумових дій П. Гальперіна та Н. Талізінної. Кінцевим результатом вчителі вбачали опанування теорії поетапного формування розумових дій як на теоретичному, так і на практичному рівнях.

Reality – реальність. Після визначення мети коуч співвідносить її з реальністю: з'ясовує, де перебуває вчитель з огляду на бажаний результат; наскільки він є близьким до поставленої мети; що допомагає і що заважає; що вчитель вже має для реалізації мети, і що ще необхідно мати. На цьому етапі коуч ставить відкриті питання “Розкажіть по це детальніше”, “Що саме відбувається? Як саме це відбувається? Коли, в яких ситуаціях?”, “Щоб ви хотіли змінити?”, “Що вам для цього необхідно?”. Це дає змогу зібрати інформацію, побачити цілісну реальну картину ситуації, помітити всі її складові та зв'язки між ними. Вчителі починають розуміти, де потрібно докласти зусиль, щоб запустити механізм змін.

Options – варіанти. Після того, як склалося уявлення про реальність, можна перейти до вибору варіантів дій. На цьому етапі коуч допомагає вчителям побачити якомога більше можливостей і обрати з них найкращий варіант досягнення мети. Важливо допомогти вчителям розширити сприйняття, вийти за межі обмежень і обрати позицію, з якої видно всі можливості. Запитання для цього етапу: “Які кроки допоможуть вам досягти бажаного результату?”, “Що можна зробити в цій ситуації?”, “Які ще можливі варіанти вирішення завдання?”, “Який варіант вам видається найцікавішим?” тощо.

Однією з теорій, які найбільш ефективно сприяють вирішенню завдань меритократичної освіти, є “теорія поетапного формування розумових дій” П. Гальперіна та Н. Талізінної. В основу цієї теорії покладено ідею інтегріоризації – процесу поетапного перетворення зовнішніх реальних дій із предметами у внутрішні, результатом якого є формування розумових дій. З огляду на цю теорію, процес навчальної діяльності – це дії учня з вирішення навчальних завдань у зовнішньому плані з подальшим переносом цих дій у внутрішній, розумовий план, тобто перетворення їх на власні вміння й навички [5]. За такої організації навчального процесу основним показником успішної навчальної діяльності, її результатом є вміння учня мислити, що і є основною місією школи.

Етапи, дотримання яких, за П. Гальперіним, забезпечує повноцінне формування розумових дій учнів, подано на рис. 1.

Wrap-up – результат. На завершення коуч допомагає вчителям сформулювати висновки на майбутнє, відзначити досягнуті результати та підбити підсумок коуч-сесії. Можна ще раз повернутися до мети, запитати про найбільш значущі та цікаві моменти коуч-сесії. На цьому етапі доцільно ставити такі запитання: “Які будуть ваші перші кроки, з яких ви розпочнете діяти?”, “Що було для вас найбільш важливим, цінним і корисним у коуч-сесії?”.

Після завершення кожного етапу повного циклу коучингу ми здійснювали моніторинг. Він необхідний для контролю процесу й вимірювання результату, зокрема ступеня впливу коуч-технологій на рівень сформованості готовності вчителів початкової школи до роботи з обдарованими учнями. Після кожної коуч-сесії вчителі дають відповіді на запитання спеціально розроблених нами авторських анкет: “Що корисного отримали?”, “Якого ре-

зультату досягли?”, “Що ще необхідно покращити?” та ін., а коучі оформлюють рефлексивний звіт. Крім того, для моніторингу результатів коуч-сесії ми використовували технологію “Рефлексивна мішень”: на ватмані зображено мішень, яка розділена на 4 сектори – параметри рефлексії взаємодії, яка відбулася під час коуч-сесії. 1-й сектор – оцінка змісту; 2-й сектор – оцінка форми, методів взаємодії; 3-й сектор – оцінка діяльності коуча; 4-й сектор – оцінка власної діяльності. Кожен учасник маркером чотири рази “вистрілює” в мішень – ставить мітку, яка відповідає його оцінці результатів взаємодії. Мішень вивішують на огляд, коуч робить короткий аналіз.



1 етап. Відбувається формування орієнтувальної основи дії. Найбільш ефективно та швидко дія засвоюється на узагальненій повній орієнтувальній основі (орієнтувальна основа III типу), оскільки така основа має повний склад, а орієнтирам щодо її виконання притаманна узагальненість.

2. етап. Учні виконують дії в матеріальній або матеріалізованій формах. Найпотужніший дидактичний потенціал на цьому етапі мають предметно-перетворювальні дії пізнавального характеру.

3 етап. На цьому етапі дія підлягає подальшому узагальненню завдяки вербалізації. Доцільним є виконання учнями вправ із розгорненим коментуванням власних дій.

4 етап. Дія формується в розгорненому внутрішньомовленнєвому узагальненому вигляді. Учням пропонують під час виконання вправ пошепки пояснювати самому собі алгоритм здійснення дії.

5 етап. Дія стає автоматизованим внутрішнім процесом, набуваючи властивостей згорненості, узагальненості та інтеріоризованості. На цьому етапі учні самостійно виконують різноманітні вправи як репродуктивного, так і варіативного та творчого характеру.

Рис. 1. Етапи формування розумових дій за П. Гальперінім [5].

Висновки. Таким чином, ми розробили й апробували методіку повного циклу коучингу як інноваційної технології формування готовності вчителів початкової школи до роботи з обдарованими учнями на етапі післядипломної педагогічної освіти, створили програму індивідуальних і групових коуч-сесій, авторські анкети для моніторингу результатів коуч-сесії, започаткували діяльність Школи коучів. За результатами моніторингу використання методіки повного циклу коучингу в підготовці вчителів початкової школи до роботи з обдарованими учнями сприяє усвідомленню вчителями своїх професійних і особистих переваг, сильних сторін; визначенню індивідуальних мотивуючих факторів для підвищення ефективності роботи з обдарованими учнями; підвищенню персональної задоволеності навчально-виховною, розвивальною, дослідницькою та інноваційною роботою; більш чіткому усвідомленню цілей і завдань, які постають перед учителями щодо роботи з обдарованими учнями; виробленню більш ефективних рішень у роботі з обдарованими учнями; пошуку та ефективному використанню нових незадіяних ресурсів тощо.

Список використаної літератури

1. Бачинська Є. Підготовка вчителів до роботи в 1–4 класах, працюючих за всеукраїнським науково-педагогічним проектом “Інтелект України” / Є. Бачинська, В. Ушмарова, А. Седеревичене // Рідна школа. – 2013. – № 10. – С. 69–74.
2. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий: в 2 т. / Г. К. Селевко. – Москва: Народное образование, 2005. – Т. 1. – 535 с.
3. Ушмарова В. В. Coaching technologies in the system of post-graduates studies / В. В. Ушмарова // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: зб. наук. праць / за заг. ред. проф. В. І. Євдокимова і проф. О. М. Микитюка. – Вип. 43. – Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2014. – С. 247–258.
4. Ушмарова В. В. Інноваційні форми підвищення рівня готовності учителів до роботи зі здібними та обдарованими учнями / В. В. Ушмарова, Є. М. Бачинська // Рідна школа. – 2016. – № 4. – С. 70–75.
5. Формирование знаний и умений на основе теории поэтапного усвоения умственных действий / под ред. П. Я. Гальперина, Н. Ф. Талызиной. – Москва: Просвещение, 1968. – 511 с.

Стаття надійшла до редакції 03.02.2016.

Ушмарова В. В. Практика реализации коуч-технологии в процессе формирования готовности учителей начальных классов к работе с одаренными учащимися

В статье освещены практические результаты апробации технологии коучинга в процессе формирования готовности учителей начальной школы к работе с одаренными учащимися. Представлена методика полного цикла коучинга, охарактеризованы этапы (коуч-пропедевтики, активной реализации коуч-технологии на курсах повышения квалификации учителей и в межкурсовом сопровождении учителей в течение учебного года), приведен развернутый пример групповой коуч-сессии.

Ключевые слова: коучинг, коуч-сессия, готовность, последипломное педагогическое образование, учитель начальной школы, одаренные дети.

Ushmarova V. The Practice of Implementation of Coach-Technology in the Process of the Formation of Readiness of Primary School Teachers to Work with Gifted Pupils

The purpose of the article is to highlight practical testing of coach-technology in the formation of readiness of teachers to work with gifted pupils.

We have tested the coach-technology in the process of readiness of primary school teachers to work with gifted pupils in project classes of scientific and pedagogical project “Intellect of Ukraine”, in which gifted and talented children of primary school age study.

Within our research work coaching provides interaction (experienced teacher-trainer) with creative groups of teachers-beginners. Exchange of experience and cooperation of teachers are carried out during the summer week courses of advanced teacher’s training, intercourse accompaniment, during the school year in monthly group and individual coach-sessions while visiting and discussing lessons in basic secondary schools.

With the aim to ensure the process of formation of readiness of primary school teachers to work with gifted pupils in the system of continuous pedagogical education at the stage of postgraduate education we have adapted the methodology of complete cycle of coaching. The completeness of cycle of use of technology is achieved by the full range of implementation of coaching – from definition of organizational and pedagogical, psychological and pedagogical conditions that ensure its use through training of community of coaches of the “Intellect of Ukraine” in the school of coaches to monitoring of the effectiveness of the implementation of coaching.

Key words: *coaching, coach-session, postgraduate teacher education, readiness, elementary school teacher, gifted pupils.*